

Spomini učiteljice Luiselle Ravalico iz Pirana

✍ Špela Pahor

O učiteljici Luiselli Ravalico sem veliko slišala, še preden sem jo spoznala. Nekoč me je k njej peljala njena dobra prijateljica in dolgoletna sodelavka, učiteljica slovenščine Mirella Bonaca Arzenšek. Že prej me je opozorila, da je Luisella hudo bolna, in res, ko sva prišli v njeno skromno opremljeno stanovanje, v sobo s pogledom na pristanišče in park pri piranskem muzeju, je sedela v naslonjaču in naju prijazno sprejela. Razumela sem, da je od pasu navzdol nepokretna in da lahko premika samo eno roko. Predstavila sem se ji in povedala, da bi želela govoriti z njo o njenem delu. Pogovor je hitro stekel, saj je gospa zelo zgovorna. Pripovedovala mi je o svojem življenju in delu v italijanskih šolah, kjer je otroke prvega razreda učila branja in pisanja. Luisella govori v pojočem piranskem narečju, ki je del istrobeneškega dialekta. Vendar odlično obvlada tudi knjižno italijanščino in delno slovenski jezik. Spodnje besedilo sem zato prevedla v slovenščino. Nekdanja učiteljica me je prevzela zaradi svojih naprednih idej, srčnosti, lepega izražanja in zato, ker je kljub težkemu življenju in hudi bolezn, ki jo je obsodila

Foto: arhiv Luisella Ravalico

na invalidski voziček, na koncu pogovora vzkliknila: “La vita bella (življenje je lepo)!”

Rodili ste se 17. aprila 1944 v Piranu, na Punt, v *Calle pescatori*. Zanimiva je pripoved o vašem prvem dnevu, ko ste prijokali na svet.

Moja mama je imela pri sebi babico, ki je pomagala pri porodu. Na drugi strani je bil moj *tata*. Torej sem rojena doma. Umili so me, me oblekli in že

me ni bilo več. In kaj je naredil moj oče? Vzel je lepo pregrinjalo in me odnesel naravnost v oštarijo. “*Eccola qua, la ze nata!*” je rekel. Bila sem tam v sredini in gledal me je ves zadovoljen; vsi mornarji, vsi, ki so bili takrat v oštariji, so nazdravili, ker je bila rojena Luisella.

V tej Ribiški ulici sem tudi živela. Tukaj sem shodila. Spomnim se, kako sem potem tekala po ozki uličici ... Iz Ribiške ulice smo se preselili k svetilniku, kjer je cerkev Marije od zdravja. Tam je bila tudi hiša s številko 4, kjer je potem živel slikar Spacal. Tam sem

nadaljevala svoje otroštvo. Pred to hišo je velik trg, kjer sem tekala, se igrala tisoč starih iger, vedno v fantovski družbi. Rojena sem v letu 1944, takrat se dečki in deklice niso mešali pri igri, v razredih so komaj začeli uvajati mešane skupine. Igrala sem se kot kak *fantalin*. Poleti sem bila vedno v kratkih hlačah, z lasmi, ostrizanimi na kratko, ker nisem prenesla, da me mama cuka za lase, kadar me češe, zato me je strigla na kratko. Bila sem bosa. Niti v vozičku – mi je povedala mama –, ko sem bila še majhna štručka, nisem hotela nositi čevljkov. Tako je bila moja mama prisiljena, da je dala poleg mene v voziček čevljičke, da ne bi ljudje mislili, da jih nimam. Brcala sem z nogicami, obutimi v nogavičke, čevljev pa nisem marala.

Kje ste preživeli otroštvo in kakšne igre ste se igrali?

Otroštvo sem preživela na trgu pred cerkvijo Marije od zdravja, v Spacalovi hiši.

Kot otroci smo se igrali različne igre: lovili in skrivali smo se, igrali smo se *guardia e ladri*, *papagal*, *che ora fa*. To se igra tako: eden je *papagallo* in je obrnjen k zidu, ostali pa delajo majhne korake; to je lahko *un passo de formiga*, *un grande de leone*, *un salto de canguro* ... Tako, kot ukaže *papagallo*, ki je pri zidu. Ko sem imela šest, sedem let, smo se deklice igrali *gospa*. To je prav tipična igra, ki smo se jo igrali na Punt. Nekoč hišne kleti niso bile tako grde, kot so danes, polne vlage, pajkov, insektov, škatel, smeti ... Ne, kleti so bile še ena soba, ki je bila del zgornjega nadstropja. Ko je bilo vroče, so se ženske v Piranu preselile iz gornjih nadstropij v hladne in vlažne kleti. Tako je klet postala poletna kuhinja. Kleti so bile čiste. Tu so ženske poleti kuhale, jedle, živele. Predvsem je bila to kuhinja. V teh kletih smo se igrali *gospa*. Mamam smo vzele dolge obleke, dovolj je bila spalna srajca, ter čevlje s peto. In smo se igrali *gospa*, ki so šle pit čaj k sosedi ali prijateljici, ki govorijo in opravljajo svoje može. Šle smo na sprehod in tako smo se igrali. Najpomembnejše pri tej igri je bilo, da smo se oblekle kot gospa. Če smo imele dolge lase, smo jih spele v

chignon. Bilo je, kot da se pripravljamo, da bomo nekoč gospa. Posebnost te igre je bila tudi v tem, da smo govorile v jeziku, ki je bil nekaj posebnega: vse besede smo zapele. Na primer, pele smo: "Dove vai?" "Vado qui." Pele smo v sopranu. To je bila tudi umetnost petja, ki je bila v Piranu zelo zaželena. *None* so nam prepevale najpomembnejše arije iz oper. Že od malega smo imele to v ušesih. Zato se med urami petja nismo zmrdovali.

Do četrtega razreda osnovne šole sem torej živela še na Punt. V petem razredu ne več. Takrat smo se preselili v hišo, v kateri živim še sedaj.

Kje ste se šolali in katere šole ste dokončali?

Vse šole sem naredila v Piranu, tudi gimnazijo. Potem sem šla učiti kot gimnazijka, z osemnajstimi leti. Šolo sem končala junija, septembra sem bila že učiteljica. Ob delu sem študirala za učiteljico. Vpisala sem se na Pedagoško akademijo v Ljubljani. Ostala sem na tej stopnji, ker mi ni bilo do tega, da bi postala profesorica. Všeč so mi bili majhni otroci. To mi je bilo dovolj.

Na Pedagoško akademijo smo se vpisale tri sošolke: jaz, Mariza in Elia. Učile smo v Strunjanu, Portorožu in Piranu.

Kolega Unggetti nas je podpiral, saj takrat visoka šola še ni bila obvezna; kljub temu smo lahko učile. Profesorji v Ljubljani so bili presrečni, niso mogli razumeti, kako to, da so se te tri Italijanke vpisale na akademijo v Ljubljani in študirale v slovenščini. Jaz sem bila 'traktor', ki je vse skupaj vlekel naprej. Študirale smo pri meni doma, na tej mizi. Delale smo si izvlečke. Mama je kuhala za vse. Pred izpitom nam je skuhalo grahovo mineštro, vso zeleno, ker prinaša srečo. Ona s temi svojimi ljudskimi verovanji! Moja mama je bila res angel. Sploh ni bilo treba hoditi v kino, gledati televizije, dovolj je bilo poslušati njo. Bila je dobra, simpatična, vesela. Vse, kar je pretrpela v življenju, je spremenila v pozitivno. Delala se je, kot da ni nič. To je bila velika prednost Pirančanov: delati se, kot da ni nič, in vse skriti; z nasmehom na ustih sprejeti vse težave tega sveta in z ljubeznijo iti naprej.

Kaj pa vaša prva zaposlitev? Kako ste se znašli?

Z osemnajstimi leti sem postala učiteljica, sprva brez naziva. Bila sem na smrt prestrašena, še bolj zaskrbljena. Spraševala sem se, ali me bodo otroci razumeli, ali jih bom kaj naučila, me bodo kritizirali ... Takoj sem začela z recitacijami, gledališčem. Želela sem, da se otroci predstavijo v živo, da recitirajo, govorijo, se izražajo. Moji učenci so bili pripravljani recitirati, peti ... Opogumljala me je tudi učiteljica slovenščine, Mirella Arzenšek, ki je imela podoben značaj kot jaz. Bila je odprta, rojena za dajanje, ljubiteljica umetnosti izražanja. V tem je tisti 'zakaj' našega bivanja. Če ne znaš povedati, kaj misliš, te ne bodo razumeli. Če te ne razumejo, te ne poznajo. Če te ne poznajo, nimaš prijateljev. In zato se je treba znati izražati, govoriti. Toda kaj govoriti? Če se izražáš skozi poezijo, je to en način. Če govoriš o umetnosti, je to drug način. Če govoriš o znanosti, je to spet drugačen način. Otroke sem učila vsega tega, in to že od začetka, od prvega razreda osnovne šole. To morajo razumeti: čemu služi jezik, govorjeni jezik; čemu služi pisani jezik in zakaj je treba znati brati. Če poznaš te tri ključe, je to melos življenja, je vse. V tem je vse. Še bolje je zate, če znaš več jezikov in če se znaš izražati ter razumeti druge ljudi, druga ljudstva. Lahko se pohvalim, da so bili moji učenci odprti za vse jezike. Radi so se učili slovenščino, radi so se učili angleščino.

Kaj menite o znanju tujih jezikov?

Ne razumen, zakaj se danes nekateri učenci nenadoma začnejo pritoževati, da jim jeziki niso všeč. "Ma zakaj govoriš tako? Zakaj? Daj, daj ... Razumeš, da je tako, moraš se potruditi, saj je svet v tvojih rokah, če znaš jezike, če jih najprej razumeš in potem govoriš! Lahko vzpostavljaš prijateljstva. In kaj če se zaljubiš v Angleža, kako mu boš povedala, da ga imaš rada, če ne znaš jezika?" Tisoč stvari jim lahko pripoveduješ in jih nasmeješ, da le premagajo to veliko oviro, ki jim jo predstavlja tuji jezik, česar jih je tako strah. Treba je začeti pri lahkostih stvareh in se približevati težjim. To je najpomembnejše

pravilo za učitelje. Lahko povem, da danes ob nekaterih mladih kolegih, ki se pritožujejo nad svojim poklicem, ki ne najdejo načina, da bi jih učenci razumeli, ostanem zmedena in ranjena ter si rečem: "Kako to, da ne razumejo, da je to najlepši poklic na svetu?!" In je res.

Kaj je po vašem bistvo učiteljskega poklica?

Kaj dela učitelj? Vstopi v dušo tistega, ki ga poslušá, otroka, ki ga poslušá. Vem, da so me moji učenci jedli z očmi. Otroci kradejo z očmi, z možgani, z vsem svojim bitjem vse, kar jim predstavlja učitelj. Zato pravim, da mora biti učitelj zgled svojim učencem. Zato mora biti oblečen, kot se spodobi, biti dobro vzgojen, se lepo obnašati ... Zakaj? Zato, ker je treba otroke vzgajati. Na prvem mestu je vzgoja, vse ostalo pride potem. Nekdo se lahko počasi uči vse življenje, toda biti dober, odločen, prijazen, spoštljiv, ljubezniv, vzgojen, človeški, pripravljen pomagati – tega se naučiš, ko si majhen. Moji učenci so se še danes, ko so postali odrasli, pokazali drugačne v svojem življenju.

Kdaj ste začutili, da si želite biti učiteljica?

Vedno sem si želela biti učiteljica. Moja mama je imela lepo omaro s temnim steklom, po katerem se je lahko pisalo. Z belo kredo sem *čečkala* po tem steklu, pisala 1 + 1 in druge stvari. Steklo na omari moje mame je bila moja šolska tabla. *Kričala* sem na otroke, ker niso naredili nalog. Torej sem bila vedno učiteljica.

Kje ste delali pripravništvo, katere razrede ste učili?

Najprej sem delala pripravništvo v Luciji. Učila sem tretji in četrty razred (kombinirani pouk). To je trajalo eno leto. Potem so me poslali v osnovno šolo v Sečovelje. Tam sem delala osem let, tako da sem bila devet let izven Pirana. Potem sem začela delati v Piranu in sem delala tu, dokler nisem šla v *penzijo*. Delala sem triintrideset let.

Učila sem prve razrede. V prvem razredu sem se počutila dobro. Tudi zato, ker so moje kolegice pravile: "Ne, ne, ne, v prvi razred nočem iti." "Ma za-

kaj?" "Kako naj naučim otroke pisati in brati?" "Na najenostavnejši način," sem jim odgovarjala. "Tu ni pravil, to je umetnost. Če me boste poslušale, vam bo lahko." Pogosto sem bila mentor mlajšim učiteljicam prvih razredov. Moja kolegica ni učila prvih razredov, bila je slavistka, učila je slovenski jezik. Svoj materni jezik je učila s tem, da ga je ljubila, vzbujala spoštovanje do njega in ga približala otrokom. Ko jo je učenec poslušal, je čutil, da je to, kar pripoveduje, res in občuteno. To je potrebno pri poučevanju. Tako kot v družini: z očeta na sina gredo ljubezen do zemlje, do človeka, medsebojna ljubezen, spoštovanje. In vse te človeške vrednote je posredovala otrokom na ta ali oni način. Zato mi je bila tako blizu. Bili sva prijateljici. Učili sva na isti šoli. Tega prijateljstva nisva živeli sebično in samo zase, ampak sva ga podarjali učencem. Tako sva jim dali čutiti, da šola ni samo tovarna znanja, ampak tudi naš drugi dom. In to ni samo nekakšna fraza, ampak je res. Če šola živi na ta način, potem dobro deluje, drugače pa ne.

Ste imeli kdaj težave z učenci?

Včasih naletiš na učenca, ki ne poslušá, ki se noče učiti. V takem primeru učitelj ne more veliko narediti. Če pa imaš dober teren, lahko dobro seješ. Kdor poslušá, zna. In v tem je stvar. Kdor hoče, odpre vrata in okna ter zna. In kdor hoče napol, bo znal napol. In kdor noče nič, ne zna nič. Tako je življenje.

Kako ste učili?

Z recitacijo. Recitacija odpira duše. Če greš potem kopat po teh vrsticah, po teh besedah, povedanih na pesniški način, lahko o tem govoriš dneve in dneve ter pišeš romane, saj je vstopiti v dušo pesnika nekaj najlepšega. Kar koli že rečeš o tem, ti ne bo vedno uspelo povedati, kaj je ta oseba v danem trenutku čutila. Če to dopoveš učencem, bodo razumeli, da je nekdo blizu njih, nekdo, ki je nad njimi, ampak je še vedno človek. In če se bo otrok zmožel in znal prepustiti, se odpre, če bo znal govoriti, brati, slediti besedam učitelja, bo razumel, da je lahko kot on. Saj ne gre za posnema-

nje, ampak za to, da imam dokaz in zaupanje vase, da to lahko naredim, da nekaj veljam, da sem. Kako sem? Če se poslušam, če se razumem, če me razumejo drugi. O tem sem govorila otrokom v prvem razredu. Resda je otrokom to nekoliko težko razumeti, samo jaz sem se vsa predala temu. Včasih je bilo težko. Takrat sem se z besedami spustila na njihovo raven. Govorila sem o igrah. Kot mama, ki ji otrok pade, pa ga zna stisniti k srcu in potolažiti njegovo bolečino. In kaj je to? To je ljubezen, darujoča se ljubezen. A če tega nimaš, ne znaš dajati. Tako. Kako boš povedal, da imaš nekaj v sebi? Tako, da se boš naučil govoriti. In še boljše, da se naučiš brati. In še boljše, da se naučiš pisati. "Ma kako se bomo naučili pisati?" "Dobro. Nič hudega. Prvič bo napisano slabo. Pa se bomo potrudili to popraviti. In ko bomo to prebrali in popravili, bomo za seboj pustili sled našega znanja." Tako sem jim govorila. Potem sem preskočila na dobo jamskega človeka. Od tistih časov nam je zapustil svoje sledi, svoje risbe. Ko je narisal na skalo svoje risbe, nam je dal razumeti, da so te živali postale njegove prijateljice. Pripeljal jih je v svojo hišo in postale so domače živali. To je bilo govedo, ki mu je pomagalo pri delu. Bila sta osel, pes. Preskakovala sem iz današnjega časa v preteklost, prihodnost; vse je bilo v gibanju. Otroke sem popeljala na to pot, po tej paraboli, včasih smo z bližnjega, lažjega preskočili nazaj, na težjo, toda zelo pomembno snov. Tako sem jih spodbujala k branju: "Saj bi ti bilo všeč, kajne, če bi znal prebrati, kakšni so bili ljudje nekoč?" Potem sem jih iz preteklosti popeljala naprej, v prihodnost, in šli smo na Luno. To je bilo moje čaranje.

In tako sem učence naučila brati – z recitiranjem. Rekla sem jim: "Zdaj, ko sem vam prebrala to pesem, si ne želite, da bi tudi vi znali tako brati kot jaz? In da bi tudi vi vstopili v svet poezije? Lahko bi prebrali kakšno lepo zgodbicco v tej knjigi za otroke. Če znaš brati, je tako, kot da bi imel ob sebi prijatelja, ki ti daje, ki ostane s teboj." Na tisoč načinov sem jim skušala približati branje. Z ljubeznijo in s spoštovanjem, z voljo do učenja. "Zakaj ne bi tudi jaz

znal brati in šel sam pogledat, sam prebrat nekatere stvari v knjižici.” Na vse načine sem jim skušala vzbuditi ljubezen do branja, jih pritegniti. In tako so otroci v dialogu pridobili to željo po znanju. Dajala sem jim tisoč primerov, na primer zgodbico o bolni *noni*, ki ji je vnučka delala družbo; govorila je in govorila, pa ni vedela, kako naj jo še razveseli, o čem naj ji še govori. *Noni* je želela vse dobro. Potem je videla, da če samo ona govori, lahko *nona* počiva in ne čuti več bolečin. In ta punčka si je rekla: “Če ne vem več, o čem bi *noni* pripovedovala, ji bom pa brala.” Usedla se je k *noni* in ji začela brati pravljice. In *nona* je rekla: “Jaz poznam to pravljico.” “Toda kaj se ne spomniš več, kaj se je zgodilo s tremi sestrami, kaj sta hudobni sestri naredili s Pepelko?” Tako sem jih povabila k branju. Deklica, ki bere bolni *noni*. Dotaknila sem se šibke točke, otrokove ljubezni do *none*. Če zaigraš na tipko čustev, zadeneš. Saj nismo hudobni, to šele postanemo. To je resnica. In tako sem jih pridobivala na svojo stran. Rekla sem si: “Učitelj mora biti velik igralec.”

Ste skupaj z otroki delali tudi gledališke predstave?

Z otroki sem naredila več gledaliških predstav. To je bila nova oblika dela z otroki. Recitacije. Samo tako sem lahko odprla otroke. Če so oni igrali, so morali interpretirati neko osebnost, na primer punčko, poštarja, mamo, bolničarko ... Ko so igrali te osebnosti, so se jim odpirali svetovi. Tako sem jim odpirala svet.

Kaj menite o tem, da danes zmanjšujejo pomen umetniških predmetov, npr. petja in likovnega pouka?

Danes otroci nočejo niti videti učiteljice petja. To je grozno. Razumeš, od kod izvira to spoštovanje? Od malih nog naprej. Zakaj danes otroci ne pojejo več? Ker tudi mame ne pojejo več uspavank svojim otrokom, ko so v zibelki. Tako je. “*Dušica moja, dušica, spi, moja lepa rožica,*” je pela moja tašča mojemu Leanu. Lepa slovenska pesem. Ali pa: “*Bambino bello, a chi lo do questo bambinello, io lo do alla Befana ...*” Danes pa se ne poje več niti novorojenčkom!

Kako moreš potem pričakovati, da bodo ti otroci peli! Nekoč so otroci iz vrtcev peli na sprehodih, v italijanščini in v slovenščini, tega se spominjam. *Giro giro tondo, Barčica po morju plava ...* In peli so, da jih je bilo veselje poslušati. Ti otročički, *magari* brez zobk, ki so odpirali usteca, da so bila kot komaj vzbrstele rože ... To manjka. In umirajo prve umetnosti, umetnosti duše: umetnost petja, ki izraža veselje ali žalost, kar hočeš; petje umira. Umira tudi risanje. Ampak to k sreči ne tako. V risbi se otrok oddalji. Če ga hočeš umiriti, mu daj lep bel list papirja, po katerem lahko riše. Če pa mu ukazuješ, kaj naj nariše, bo zmeden in se bo spraševal, kako naj nariše. Ker otrok ne pustimo od malega, da se izurijo v tej veliki umetnosti, nimajo več zaupanja vase. Strah jih je lastnega glasu. So kot mali kužek, ki prvič zalaja in se ustraši ter gleda okrog sebe, kdo laja. Če ne slišijo petja, če ne slišijo pripovedovanja, ne bodo tega nikoli več počeli, če tega ne doživijo že v rosnih letih. Mislim, da sem ti povedala veliko resnic in da to niso samo fraze. ■

Foto: Ajenka Vaber